
Recenzje

*Marek Zielinski**

Lukas Wiczorek
***Die Auswirkungen und Möglichkeiten zur Bekämpfung
von Geldwäsche: Folgen und Bekämpfung der Inkriminierung illegal
erworbenen Geldes in den legalen Wirtschaftskreislauf***
AV Akademikerverlag, Saarbrücken 2011

Nauka żyje z wymiany wiedzy i jej upowszechniania. Takie też jest motto Wydawnictwa AV Akademikerverlag, które widzi się jako część tego procesu przez publikowanie naukowej literatury fachowej powstającej w niemieckich szkołach wyższych¹. Do takiej literatury należy omawiana praca łącząca aspekty prawne i ekonomiczne. Jej autor, Lukas Wiczorek, zdobył solidne wykształcenie prawnicze i ekonomiczne, dzięki któremu mógł zgłębić tę tematykę (mowa o kwestii prania pieniędzy) w dwóch różnych aspektach wzajemnie się uzupełniających. Na tym polega innowacyjność publikacji.

L. Wiczorek oparł swoje wywody na badaniach pionierów w zakresie problematyki prania pieniędzy nie tylko w ujęciu ekonomicznym, lecz także prawnym. W pierwszym przypadku wykorzystał w głównej mierze prace takich autorów, jak: K. Bongard, K. Hinterseer, D. Masciandaro, C. Müller, T.A. Werner², w drugim –

* Dr Marek Zielinski jest adiunktem w Wyższej Szkole Handlowej im. Bolesława Markowskiego w Kielcach.

¹ Szerzej na oficjalnej stronie <https://www.akademikerverlag.de>.

² C. Müller, *Geldwäscherei. Motive – Formen – Abwehr. Eine betriebswirtschaftliche Analyse*, Winterthur 1992; D. Masciandaro, *Banche e riciclaggio. Analisi economica e regolamentazione*, Milano 1994; T.A. Werner, *Wachstumsbranche Geldwäsche. Die Ökonomisierung der Organisierten Kriminalität*, Berlin 1996; K. Bongard, *Wirtschaftsfaktor Geldwäsche: Analyse und Bekämpfung*, Wiesbaden 2001; K. Hinterseer, *Criminal Finance. The Political Economy of Money Laundering in a Comparative Legal Context*, Hague 2002. Zob. także M. Prengel, *Środki zwal-*

J.-B. Ackermann, P. Bernasconi, C. Kern, I. Klippl, M. Pieth i A. Wöβ³. Można się było spodziewać, że wywodzącemu się ze Śląska autorowi dobrze jest znana polska literatura przedmiotu zdominowana przez publikacje przede wszystkim: W. Jasińskiego, W. Pływaczewskiego, M. Prengela i J.W. Wójcika⁴.

Celem pracy L. Wieczorka jest zgłębienie materialnych i niematerialnych następstw procederu prania pieniędzy dla podmiotów gospodarczych, gospodarki narodowej i społeczeństwa. Autor omawia metody zwalczania tego procederu, z wykorzystaniem środków zarówno prawnych, jakie daje ustawodawca, jak i ekonomicznych, wynikających ze specyfiki podmiotu gospodarczego. Książka jest podzielona na trzy części: część wprowadzającą do całości tematu (rozdz. I–III)⁵, część ekonomicznej analizy prania pieniędzy (rozdz. IV–V)⁶ i część prawno-ekonomicznych metod zwalczania prania pieniędzy (rozdz. VI). Całość poprzedza wstęp (rozdz. I), zaś kończy ją podsumowanie (rozdz. VII–VIII). Pracę istotnie wzbogacają diagramy i tabele. Właściwy jest już układ monografii. Tylko wtedy możemy analizować środki zwalczania prania pieniędzy jako następne kantowskie przeciwdziałanie (reakcje) na uprzednie działanie (akcję) przestępcze, gdy najpierw rozprawimy się z technikami i mechanizmami funkcjonowania procederu prania pieniędzy⁷.

W rozdziale II autor odpowiada na zasadnicze pytanie, czym jest pranie pieniędzy, jaka jest jego geneza z lat 20. i 30. XX w. i jak wygląda regulacja przestępstwa

czania przestępczości prania pieniędzy w ujęciu prawnoporównawczym. Eine rechtsvergleichende Erfassung der Bekämpfungsmittel der Geldwäschekriminalität, Toruń 2003, s. 114–117.

³ P. Bernasconi, *Finanzunterwelt. Gegen Wirtschaftskriminalität und organisiertes Verbrechen*, Zürich 1988; M. Pieth (red.), *Bekämpfung der Geldwäscherei – Modellfall Schweiz?* Basel 1992; J.-B. Ackermann, *Geldwäscherei – Money Laundering. Eine vergleichende Darstellung des Rechts und der Erscheinungsformen in den USA und der Schweiz*, Zürich 1992; C. Kern, *Geldwäsche und organisierte Kriminalität*, Regensburg 1993; A. Wöβ, *Geldwäscherei und Banken. Methoden und Formen. Europarecht. Anpassungsbedarf für Österreichs Banken*, Wien 1994; I. Klippl, *Geldwäscherei*, Wien 1994.

⁴ Najważniejsze to: W. Pływaczewski, *Przestępstwo paserstwa w ustawodawstwie polskim*, Toruń 1986; tenże, *Pranie brudnych pieniędzy*, Toruń 1993; J.W. Wójcik, *Pranie pieniędzy. Studium prawno-kryminologiczne i kryminalistyczne*, Toruń 1997; W. Jasiński, *Pranie brudnych pieniędzy*, Warszawa 1998; J.W. Wójcik, *Kryminologiczna ocena transakcji w procesie prania pieniędzy*, Warszawa 2001; M. Prengel, *Środki zwalczania przestępczości prania pieniędzy w ujęciu prawno-porównawczym*, Toruń 2003.

⁵ Zdefiniowanie pojęcia „prania pieniędzy” (rozdz. II) i opisanie poszczególnych etapów procesu prania pieniędzy (rozdz. III).

⁶ Metody dochodzenia skali procederu prania pieniędzy i szacowanie wysokości strat ekonomicznych, jakie rodzi proceder prania pieniędzy (rozdz. IV) oraz finansowe i niefinansowe następstwa prania pieniędzy dla podmiotów gospodarczych, gospodarki narodowej i społeczeństwa (rozdz. V).

⁷ Trafnie autor podkreśla już na wstępie, że wykorzystanie inkryminowanych pieniędzy w celu ich wprowadzenia do legalnego obrotu gospodarczego powoduje duże szkody zarówno w gospodarce narodowej, jak i gospodarce podmiotów gospodarczych. W tym celu osoba piorąca pieniądze korzysta z różnych technik trudno rozpoznawalnych nawet dla specjalnie do tego przygotowanych profesjonalistów.

prania pieniędzy w § 261 niemieckiego kodeksu karnego. W tym miejscu bliżej określa proces prania pieniędzy jako: *wprowadzanie nielegalnie nabytych pieniędzy i innych wartości majątkowych do legalnego obrotu finansowego i gospodarczego celem zamaskowania prawdziwego ich pochodzenia po to, żeby sprawić wrażenie, że zostały one legalnie wygospodarowane* lub też jako: *proces skutecznego wprowadzenia pieniędzy pochodzących z nielegalnych czynów pierwotnych do legalnego obrotu gospodarczego i finansowego*. Przy tej okazji porównuje proces prania pieniędzy do przebiegu prania brudnych rzeczy⁸, ponieważ „pranie” inkryminowanych pieniędzy pochodzących z nielegalnych przestępstw pierwotnych zmierza do ich wyczyszczenia, tj. pozbycia się ciężącego na nich znamienia ich nielegalnego pochodzenia.

Rozdział III dotyczy technik prania pieniędzy, które koncentrują się wokół modelu obiegowego prania pieniędzy⁹ i modelu trójfazowego prania pieniędzy¹⁰. Temu ostatniemu autor poświęca najwięcej uwagi, a swoje rozważania skupia zwłaszcza na jego pierwszej fazie (*placement*). Najbardziej wartościowe są fragmenty mówiące o wprowadzeniu „brudnych” pieniędzy do legalnego obrotu gospodarczego, m.in. poprzez kurierów, za pomocą przekazów zagranicznych, firm przykrywek (*front companies*), oszustwa i przekupstwa, strukturyzacji i smerfowania, gier losowych i banków działających w podziemiu. W drugiej fazie tego modelu (*layering*) najwięcej miejsca zajmuje analiza transakcji międzynarodowych, centrów *offshore* i technik *phishingu*. Znaczenie ostatniej fazy integracji (*integration*) w procederze prania pieniędzy jest mocno niedocenione przez autora, co widać po pobieżnym podejściu do tematu.

Ustalenie skali procederu prania pieniędzy jest głównym tematem rozdziału IV. Pierwsza jego część prezentuje metody dochodzenia rocznej wysokości tego procederu, a druga – ekonomicznego wymiaru szkody nim wyrządzonej. Autor wyróżnia bezpośrednio i pośrednio metody szacunkowe. Do pierwszych zalicza analizę różnicy międzynarodowych bilansów płatniczych i globalnego rachunku bieżącego bilansu płatniczego, zmianę stanu gotówki wewnątrz krajowych instytucji finansowych, obliczenie na gruncie przypadku wartości majątkowych lub poszczególnych przypadków prania pieniędzy; do drugich zaś – kwantyfikację na podstawie szacowanej produkcji środków odurzających i substancji psychotropowych lub na podstawie przypadku nielegalnie wyprodukowanych środków odurzających i substancji psychotropowych. Ekonomiczną wysokość procederu prania pieniędzy na świecie autor podaje na gruncie rzetelnych i reprezentatywnych studiów Grupy Specjalnej

⁸ Zob. M. Prengel, *Środki zwalczania...*, s. 97–98.

⁹ W polskiej literaturze po raz pierwszy model ten został szczegółowo opisany w M. Prengel, *Środki zwalczania...*, s. 136–139.

¹⁰ *Ibidem*, s. 129–134.

ds. Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy (FATF)¹¹, Międzynarodowego Funduszu Walutowego i znanego australijskiego kryminologa J. Walkera. Studia te są jednak mocno rozbieżne. O ile FATF szacuje skalę prania pieniędzy na 0,59–1,5 bln \$, co odpowiada około 2–5% globalnego PKB (MFW min. 0,5 bln \$), o tyle Walker aż na 2,85 bln \$¹².

Rozdział V jest z tego powodu bardzo ważny, gdyż zawiera unikatowe w literaturze przedmiotu zestawienie badań w zakresie negatywnych finansowych i niefinansowych następstw prania pieniędzy dla podmiotów gospodarczych, gospodarki narodowej i społeczeństwa. Właśnie dlatego poświęcono mu w niniejszym opracowaniu odpowiednio dużo uwagi. Rozdział ten autor podzielił na dwie części: następstwa dotyczące podmiotów gospodarczych oraz następstwa dotyczące gospodarki narodowej i społeczeństwa.

W pierwszej części rozdziału V autor porusza dwa problemy: szkód finansowych (bezpośrednich i pośrednich) i szkód niematerialnych (w reputacji). Z cytowanych przez niego poważnych badań przeprowadzonych przez PricewaterhouseCoopers wynika, że szacowane szkody materialne powstałe w związku z działalnością przestępców gospodarczych wynoszą rocznie przeciętnie 5,57 mln € na każdy duży niemiecki podmiot gospodarczy, podczas gdy całość szkód, jakie poniosły niemieckie podmioty gospodarcze – 4,3 mld € rocznie¹³. W obliczu wcześniej zamieszczonych wyników badań FATF, MFW i Walkera, należy stosownie krytycznie odnieść się do danych liczbowych podanych przez PricewaterhouseCoopers, które wydają się mocno zaniżone, jako że przy ich wyliczeniu wzięto zapewne pod uwagę niektóre aspekty szacowanej szkody materialnej (np. tylko stwierdzonej, a nie rzeczywistej – hasło: zjawisko przestępczości utajonej), nie uwzględniając np. przestępczości karnoskarbowej i korupcyjnej¹⁴.

Jeżeli chodzi o pośrednie szkody finansowe podmiotów gospodarczych, L. Wiczorek podaje badania szacunkowe, według których podmioty sektora finansowego w 2005 r. w Europie i w USA poniosły koszty ponad 5 mld € na środki związane z walką z praniem pieniędzy. Tytułem przykładu Deutsche Bank wydaje rocznie około 15 mln € na ten cel. Tak wysokie koszty są generowane przez odpowiednie zarządzanie ryzykiem (programy *compliance*, systemy raportowania i wskazywania) i przeprowadzanie koniecznych szkoleń pracowników przygotowujących ich do

¹¹ Skrót pochodzi od angielskiej nazwy tej grupy – Financial Action Task Force on Money Laundering.

¹² Por. np. F. Schneider, E. Dreer, W. Riegler, *Geldwäsche: Formen, Akteure, Größenordnung – und warum die Politik machtlos ist*, Wiesbaden 2006, s. 115 i n. Najnowsze badania J. Walker, B. Unger, *Measuring Global Money Laundering: „The Walker Gravity Model”*, „Review of Law and Economics” 2/2009, s. 821–853.

¹³ Np. B. Bannenberg, W. Schauptensteiner, *Korruption in Deutschland. Portrait einer Wachstumsbranche*, München 2007, s. 43.

¹⁴ Tak właśnie B. Bannenberg, W. Schauptensteiner, *Korruption...*, *op. cit.*, s. 43–44.

zwalczania prania pieniędzy w codziennej pracy (treningi i doradztwo). Pozostałe pośrednie szkody finansowe wiążą się ściśle z czasochłonnością zarządzania, które wymaga kosztów finansowych i nakładów czasowych w działalności typu PR oraz zwiększonej uwagi i ostrożności w ich pracy, a także silniejszego nadzoru odpowiednich instytucji. Autor wymienia także inne szkody tego typu, wśród których na uwagę zasługują zakłócenia w prawidłowym funkcjonowaniu na rynku wolnej konkurencji i zależność od przestępczości.

Szkody niematerialne dotyczą najbardziej podmiotów z sektora usług finansowych. Chodzi tu o trwałą utratę zaufania i związaną z tym szkodę w ich reputacji. Zaufanie do banku lub innej instytucji finansowej ma olbrzymie znaczenie. Wykryte powiązanie niniejszych instytucji z przestępczością muszą prowadzić do znacznej utraty zaufania klientów, a w następstwie tego do wyrządzenia długotrwałej szkody dla tej instytucji. W dalszej kolejności może to prowadzić także do upadku etyki pracy pracowników tych instytucji, spadku kursów akcji, a także wpłynąć negatywnie na stosunki handlowe i kontakty z urzędami.

W drugiej części rozdziału V autor analizuje następstwa prania pieniędzy dla gospodarki narodowej i społeczeństwa. Jego zdaniem istotne makroekonomiczne kluczowe zmienne ulegają zmianie w następstwie wewnątrz krajowego i globalnego nadużycia systemu gospodarczego w celu prania pieniędzy. Chodzi tu w głównej mierze o stopy procentowe, stopy zwrotu i kursy walut. W wyniku tego mamy do czynienia z wieloma negatywnymi efektami w gospodarce i polityce pieniężnej.

Im większa ekspansja podmiotów prowadzących nielegalną działalność przestępczą, tym większy ich udział i silniejsza pozycja w ramach gospodarki narodowej. Akumulacja inkryminowanych pieniędzy w ramach legalnego obrotu gospodarczego z naruszeniem zasady uczciwej i wolnej konkurencji oznacza więcej władzy przestępczości w świecie legalnej gospodarki. Słabe ekonomicznie państwa mogą popaść w ten sposób w zależność od przestępczości i jej kapitału. Tego typu zależność jest nieodzowna w ekonomicznie słabych regionach. Autor podaje przykład rosyjskiej gospodarki, w której wysokie koszty uzyskania dóbr są ściśle związane z szerzącą się tam korupcją i praniem pieniędzy. Powiązanie przestępczości z legalnym obrotem gospodarczym powoduje zaburzenie pewnej równowagi w gospodarce rynkowej, podczas gdy legalnie działające podmioty gospodarcze ponoszą straty związane z przewagą konkurencyjną podmiotów współdziałających z przestępczością. Zagrożony byt legalnie działających podmiotów musi niekiedy być wspomagany przez środki publiczne celem ochrony zagrożonych miejsc pracy. Jednym z następstw zwiększenia zasobów pieniężnych na rynku kapitałowym w wyniku prania pieniędzy jest wzrost poziomu korupcji w państwach biorących udział w tym procederze. Przestępstwa korupcyjne, jak: łapownictwo (sprzedajność funkcjonariusza publicznego i jego przekupstwo), nadużycie uprawnień lub niedopełnienie obowiązków przez funkcjonariuszy publicznych, a także płatna protekcja i handel wpływami oraz inne przestępstwa korupcyjne (korupcja wyborcza i gospo-

darcza)¹⁵, muszą prowadzić do utraty zaufania podmiotów biorących udział w obrocie gospodarczym. W dalszej konsekwencji zostają naruszone struktury demokratycznego państwa prawa. Dobrym przykładem są tu południowe Włochy i Sycylia, gdzie mafia jako szczególna postać przestępczości zorganizowanej przeniknęła kilkadziesiąt lat temu do aparatu władzy, sprawując nad nim kontrolę.

Znaczny udział inkryminowanych pieniędzy w legalnym obrocie gospodarczym prowadzi do wzrostu cen nośników wartości majątkowych. Odnosi się to w szczególności do cen nieruchomości i surowców. Nie mniej ważnym aspektem tego problemu jest utrata przez państwo należności fiskalnych z tytułu tego, że jednym z celów prania pieniędzy jest uniknięcie zapłaty podatku (włącznie z popełnieniem wykroczenia lub przestępstwa podatkowego). Powyższa tendencja prowadzi jednak do ujemnego oddziaływania na legalną gospodarkę. Zaoszczędzony podatek z jednej strony może być reinwestowany bez dalszych przeszkód, z drugiej strony przyniesie konkretnemu podatnikowi przestępcy dodatkowe korzyści majątkowe. Ponadto uzyskane z tytułu zaoszczędzenia podatku korzyści wspierają uprzywilejowaną pozycję tych podmiotów (w stosunku do innych podmiotów prowadzących działalność gospodarczą) i przyczyniają się do naruszenia zasad uczciwej konkurencji. Towarzyszące uniknięciu zapłaty podatku straty fiskalne mają wzrostową tendencję do oddziaływania na całą gospodarkę narodową danego państwa¹⁶.

Warto bliżej przyjrzeć się wywodom autora w rozdziale VI dotyczącym prawnno-ekonomicznych metod zwalczania prania pieniędzy. Zwalczanie to jest celem, który można rozpatrywać – zdaniem autora – z dwóch różnych punktów widzenia: państwa i podmiotu gospodarczego. Państwo zмага się z tym procederem na gruncie ustawodawczym, podmioty gospodarcze – z pomocą specyficznych dla nich mechanizmów. Według przyjętej klasyfikacji autora charakter uzupełniający tego podziału mają strategie alternatywne pełniące głównie funkcje prewencyjne.

L. Wieczorek zauważa, że pierwsze prawne regulacje mające na celu zwalczanie prania pieniędzy sięgają początku lat 60. XX w. Pierwotnie były to pionierskie regulacje międzynarodowe, a dopiero później towarzyszyły im regulacje wewnętrzne¹⁷. W prawie niemieckim regulacje karnoprawne z § 261 ust. I–IX kodeksu karnego¹⁸, ustanowione dopiero w 1992 r., świetnie uzupełniają regulacje

¹⁵ W polskim prawie są to przestępstwa ujęte przede wszystkim w art. 228–231, 250a, 296a–296b, 302 § 2–3 kodeksu karnego.

¹⁶ M. Prengel, *Środki zwalczania...*, *op. cit.*, s. 178–179.

¹⁷ Szerzej M. Prengel, *Środki zwalczania...*, *op. cit.*, zwłaszcza s. 232 i n.

¹⁸ Warto przytoczyć, że regulacja ta powstała na skutek aktów prawa międzynarodowego końca lat 80. i początku lat 90. XX w., z których decydujące znaczenia dla Niemiec jako państwa członkowskiego UE miała tzw. pierwsza dyrektywa UE dotycząca prania pieniędzy bliżej omówiona przez M. Prengel, *Karnoprawna analiza Dyrektywy Rady EWG z 10 czerwca 1991 w sprawie udaremnienia wykorzystania systemu finansowego do celów prania pieniędzy*, „Prawo Unii Europejskiej” 6/2001, s. 13–17.

tego problemu w prawie gospodarczym. W przypadku tych ostatnich autor swoje rozważania koncentruje w głównej mierze na ustawie z 1993 r. o wykryciu zysków z ciężkich przestępstw zastąpionej ustawą z 2011 r. w sprawie optymalizacji prewencji prania pieniędzy¹⁹ i w ustawie z 1998 r. o systemie kredytowym²⁰.

Podmioty gospodarcze szczególnie zagrożone wykorzystaniem ich do procederu prania pieniędzy wypracowały całą gamę własnych mechanizmów jego zwalczania. Autor przybliży trzy główne ich grupy, tj. dobrze przeszkoleni i godni zaufania pracownicy tych podmiotów, system poszukiwania i jednoznaczne standardy postępowania. Szkolenie pracowników i ich dalsze ustawiczne kształcenie służy przekazywaniu aktualnych metod walki z tym procederem i podążających za nimi procedur w ramach danego podmiotu. Wprowadzenie systemu informatycznego ułatwiającego wykrywanie transakcji podejrzanych ułatwia pracownikom sprawne analizowanie transakcji klientów i wykrywanie tych szczególnie podejrzanych. Jak najbardziej należy zgodzić się z autorem co do tego, że wypracowanie bezpośredniej, szybkiej i bezproblemowej komunikacji między pracownikami, ich przełożonymi i odpowiednimi służbami odpowiedzialnymi za zwalczanie prania pieniędzy jest decydującym krokiem w walce z tym procederem.

W rozważaniach L. Wieczorka dużo miejsca zajmują alternatywne metody zwalczania prania pieniędzy skoncentrowane wokół zwalczania przestępczości i zwalczania prania pieniędzy w poszczególnych etapach modelu trójfazowego. Właśnie przy tej okazji uwidacznia się ścisły związek prania pieniędzy z przestępczością, a przede wszystkim z przestępczością zorganizowaną. Autor dostrzega, że strategia zwalczania przestępczości jest ściśle związana ze zwalczaniem prania pieniędzy. A to dlatego, że w związku z procederem prania pieniędzy ulegają podwyższeniu koszty własne przestępczości, którą porównuje on do podmiotu gospodarczego, którego naturalnym celem jest maksymalizacja osiąganych zysków. W przypadku przestępczości za pomocą „wypranych” pieniędzy.

W dociekaniach autora, dotyczących przestępczości rządzącej się według praw ekonomicznych, szczególne trafne jest spostrzeżenie, że zwalczanie przestępczości prowadzi w efekcie do podwyższenia jej kosztów produkcji nielegalnych towarów i usług, zwiększenia kosztów ich dystrybucji i „wyprania” pochodzących z nich wartości majątkowych. Mimo że brakuje wiarygodnych danych w tym zakresie, może to prowadzić do ograniczenia popytu na te produkty lub utrudnienia ich wytworzenia i wprowadzenia do obrotu. Ponadto zwiększenie kosztów własnych przestępczości najprawdopodobniej będzie prowadzić do obniżenia uzyskanych zysków lub do zwiększenia kosztów ich dystrybucji kosztem ich odbiorców. W tym kontekście autor zastanawia się nad możliwością wprowadzenia przez państwo substytutów nielegalnych produktów. W trakcie tych wywodów dotyczących środ-

¹⁹ Niemiecki Dz.U. 2011 I/ 2959 i n.

²⁰ Niemiecki Dz.U. 2008 I/ 2776 i n.

ków odurzających i substancji psychotropowych spekuluje, czy legalizacja tych środków i substancji nie spowoduje wzrostu ich konsumpcji. Ostatecznie jednak zajmuje stanowisko, że jedynie umiędzynarodowienie zwalczania, międzynarodowo działające służby, ujednolicone przepisy prawne, procedury ekstradycji i współpracy międzypaństwowej prowadzą do osiągnięcia pożądaných efektów nie tylko w zwalczaniu przestępczości, lecz także zwalczaniu prania pieniędzy.

Wywiązywanie się we właściwy sposób przez banki i inne instytucje finansowe z nałożonych na nie przez ustawodawcę obowiązków identyfikacyjno-meldunkowych znacznie utrudnia przestępczości w fazie *placement* nierodzące podejrzeń umiejscowienie inkryminowanych pieniędzy w ramach legalnego obrotu gospodarczego. I tutaj L. Wieczorek dostrzega sprzężenie zwrotne: w rezultacie prowadzi to do wypracowania przez przestępczość coraz to nowych technik prania pieniędzy, które wymagają większego nakładu czasu i kosztów finansowych, jak np. smerfowanie czy korzystanie z pomocy firm przykrywek. W celu uporania się z problemem smerfowania autor postuluje ograniczenie obrotu gotówkowego lub nawet wycofanie płatności gotówkowych z obrotu gospodarczego. Upatruje w tym prewencyjną metodę zwalczania prania pieniędzy, gdyż jedynie obrót bezgotówkowy nie pozostawia śladu w dokumentacji instytucji finansowych (*paper trail*), który pozwala na identyfikację klienta przestępcy i prześledzenie przebytej drogi nielegalnych pieniędzy w tych instytucjach, a w rezultacie na przyszłe odebranie mu tych pieniędzy w drodze przepadku mienia. Jeżeli chodzi o firmy przykrywki, opowiada się za wprowadzeniem międzynarodowej instytucji sprawującej kontrolę nad podmiotami gospodarczymi zarejestrowanymi w poszczególnych państwach, pod kątem ich rzeczywistych właścicieli i kapitału przez nie przechodzącego.

Celem zwalczania prania pieniędzy w fazie *layering* jest – zdaniem L. Wieczorka – długotrwałe pozostawienie *paper trail* pozwalającego na rekonstrukcję przeprowadzonych transakcji finansowych i ujawnienie tożsamości popleczników je dokonujących. Autor dochodzi do wniosku, że co prawda działamy lokalnie, ale jesteśmy skazani na globalną współpracę i ujednolicone mechanizmy zwalczania prania pieniędzy celem możliwie najbardziej skutecznego przeciwstawienia się temu procederowi. Wynika to także z konieczności dopasowania mechanizmów zwalczania prania pieniędzy do globalnie działającej przestępczości.

W fazie integracji inkryminowanych pieniędzy z legalnym obrotem gospodarczym najczęściej urywa się *paper trail* w trakcie zamierzonych licznych operacji na rynku kapitałowym. Prowadzi to do trudności w rozpoznaniu przestępczego pochodzenia mienia. Chcąc temu zapobiec, autor podsuwa ideę ustanowienia światowego centralnego rejestru dla samochodów, samolotów, statków i nieruchomości. Bez wątplenia jest to innowacyjny pogląd, ale trudny do realizacji, ponieważ nie wydaje się możliwe, aby taki rejestr objął wszystkie państwa, włącznie z rajami karnopodatkowymi i centrami finansowymi *offshore*.

Należy przychylić się do stanowiska autora, który upatruje szansę w zwiększeniu efektywności obecnie istniejących instrumentów zwalczania prania pieniędzy przez stworzenie ekonomicznego systemu motywacyjnego dla banków i innych instytucji finansowych i w ramach tych instytucji (tytułem przykładu podaje nagrody pieniężne przekazywane przez państwo tym instytucjom i ich pracownikom). Pewne możliwości widzi także w ograniczeniu tajemnicy bankowej, co mogłoby – jego zdaniem – dodatkowo pozytywnie wpłynąć na zwalczanie prania pieniędzy.

W rozdziałach VII–VIII, podsumowujących pracę, autor odpowiada na pytanie, czy zwalczanie prania pieniędzy może przynieść dostatecznie zadowalające rezultaty. Zauważa tu problem pochodzenia banknotów wskazując, że nie istnieją odpowiednio sprawnie funkcjonujące mechanizmy, które pozwalałyby na ustalenie źródła ich pochodzenia i na jasne odróżnienie pieniędzy pochodzących z legalnych źródeł od tych z nielegalnych. Autor podnosi także, że tajemnica bankowa w niektórych państwach chroni sprawców przestępstw na tyle, że mogą czuć się wystarczająco anonimowi i dlatego bezkarni. W większości państw uchyla się ochronę danych osobowych posiadaczy rachunków bankowych tylko w przypadku uzasadnionych podejrzeń dotyczących procederu prania pieniędzy. W XXI w. znaczne utrudnienie w zwalczaniu tego procederu wiąże się z praktycznie nieograniczonymi możliwościami nie tylko w przeprowadzaniu transakcji, lecz także w inwestowaniu na rynku kapitałowym, dając jego uczestnikom dużą anonimowość, szybkość obrotu pieniężnego i jego międzynarodowość. Osoba piorąca pieniądze profituje także z tego, że proceder ten nie niesie ze sobą żadnych bezpośrednich ofiar. Autor podkreśla, że dodatkowo wspomaga przestępcę słabo funkcjonująca współpraca międzynarodowa w zwalczaniu prania pieniędzy, powodująca, że granicę dla jurysdykcji w sprawach karnych danego państwa wyznacza w dalszym ciągu najczęściej jego własna granica państwowa. Walkę tę utrudnia również konflikt interesów branży finansowej, a także państwa poszukujące kapitału²¹.

Można zgodzić się z kontrowersyjną tezą autora, że wykrycie prania pieniędzy nie do końca leży w ekonomicznym interesie banków i innych instytucji finansowych. Konflikt ten polega na tym, że z jednej strony podmioty te dążą do umacniania swojej pozycji właśnie za pośrednictwem pieniędzy, z drugiej strony wykrycie procederu prania pieniędzy wiąże się dla nich z pewnego rodzaju stratą. Z ekonomicznego punktu widzenia celem banków i innych instytucji finansowych powinno być na tyle ograniczenie do minimum kosztów związanych z wykryciem tego procederu, o ile nie padnie cień podejrzenia co do współpracy z przestępczością, co wiązałoby się z utratą zaufania praworządnych klientów do tych instytucji i związaną z tym szkodą. Przy tej okazji autor zauważa, że przekazywanie do

²¹ Konflikt interesów między organami ścigania a państwami poszukującymi kapitału polega na tym, że o ile te pierwsze chcą możliwie dużo kapitału odebrać przestępczości, o tyle te drugie dążą do pozyskania możliwie dużo kapitału, niezależnie od jego pochodzenia.

odpowiednich organów informacji dotyczących klientów w zakresie obowiązków identyfikacyjno-meldunkowych idzie w parze z pewnym ryzykiem dla instytucji finansowych, gdyż w przypadku błędnego podejrzenia klienta przez tę instytucję o przestępstwo prania pieniędzy, skutkującego niezakończeniem sprawy prawomocnym wyrokiem skazującym, występuje ryzyko instytucji finansowej, które polega na utracie niezadowolonego klienta i jego kapitału. Dlatego autor proponuje rozwiązanie zadowalające zarówno banki i inne instytucje finansowe, jak i organy ścigania i wymiar sprawiedliwości, tj. państwową premię dla tych instytucji za pomoc w wykryciu procederu prania pieniędzy jako pewnego ekwiwalentu za zaangażowanie w walkę z praniem pieniędzy, nakłady czasowe i koszty finansowe, a także za ryzyko z tym związane.

Szkoda, że autor zadowala się stwierdzeniem, że znikoma ilość pieniędzy „brudnego” pochodzenia zostaje wykryta i nie prezentuje bliższych danych statystycznych dotyczących tego problemu, chociażby tylko dla Niemiec. L. Wieczorek pozostaje jednak w swoich poglądach mocno sceptyczny, trafnie podając w wątpliwość możliwość całkowitego zażegnania procederu prania pieniędzy z pomocą istniejących strategii przeciwdziałania.

Podsumowując: mimo pewnych niedociągnięć autora, jego praca z całą pewnością wnosi znaczący wkład w nowe postrzeganie procederu prania pieniędzy i w jego zwalczanie z interdyscyplinarnej perspektywy. Decydujące w dalszym doskonaleniu strategii na miarę XXI w. w skuteczniejszej walce z tym procederem jest możliwie wszechstronne rozpoznanie tego procederu i wypracowanie interdyscyplinarnych mechanizmów jego zwalczania. Nie wszystko zostało jeszcze zrobione w tym kierunku, co pokazują badania B. Unger i J. den Hartoga²².

²² B. Unger, J. den Hartog, *Water always finds its way: Identifying new forms of money laundering*, „Crime, Law, and Social Change” 3/2012, s. 287–304.